

Antonina Kizlova – istorijos mokslų daktarė, Ukrainos nacionalinio technikos universiteto Igorio Sikorskio Kijevo politechnikos instituto Sociologijos ir teisės fakulteto Istorijos katedros docentė
Moksliniai interesai: Stačiatikių bažnyčios istorija, kasdienio gyvenimo istorija, Kijevo istorija
El. paštas: ant_kiz@ukr.net

Antonina Kizlova – doctor of historical sciences, associate professor of the Department of History, Faculty of Sociology and Law, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Research interests: history of the Orthodox Church, history of everyday life, history of Kyiv
E-mail: ant_kiz@ukr.net

Natalya Onoprienko – kilnojamųjų paminklų mokslinio restauravimo ir konservavimo skyriaus pirmosios kategorijos menininkė-restauratorė, Kijevo-Pečersko lauros nacionalinis draustinis
Moksliniai interesai: XVII–XVIII a. Ukrainos auksakalystė, ikonų drabužiai, Kijevo-Pečersko lauros zakristija; sakralinio meno kūrinių iš metalo technologinės, stilistinės ir istorinės studijos
El. paštas: onoprienko_n@ukr.net

Natalya Onoprienko – artist-restorer of the first category in metal, Department of Scientific Restoration and Conservation of Movable Monuments, National Preserve “Kyiv-Pechersk Lavra”.
Research interests: Ukrainian goldsmithing of the 17th–18th centuries, vestments of icons, sacristy of the Kyiv-Pechersk Lavra; technological, stylistic and historical studies of works of sacred art made of metal
E-mail: onoprienko_n@ukr.net

Antonina Kizlova, Natalya Onoprienko

*National Technical University of Ukraine
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
Kyiv-Pechersk Lavra National Preserve*

CHRISTIAN VOTIVE CRAFTS IN PRE-SOVIET AND POST-SOVIET UKRAINE

Anotacija

Straipsnyje lyginamas krikščioniškojo voto amato vaidmuo ikisovietinėje ir posovietinėje Ukrainoje. Voto tradicija Ukrainoje sovietmečiu apmirė ir atgimė tik iš dalies, o ne ypatingo amato lygmeniu, anksčiau paplitusiu įvairaus lygio juvelyrikos dirbtuvėse tiek miesto, tiek kaimo gyvenvietėse. Todėl šios tradicijos transformacija sovietų valdžios laikotarpiu reikalauja tolesnio giluminio tyrimo, atsižvelgiant į laipsnišką Ukrainos teritorijos įstojimą į SSRS.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: amatininkas, Ukraina, tradicija, įžadas, technika, tikintysis, šventovė.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v30i0.2461>

Introduction

Small votive offerings, such as metal or wax figures, and various kinds of fine jewellery, are a common way to venerate Christian sacred objects (Catholic, Orthodox, Greek Catholic or Armenian). Countless believers from different social backgrounds bestowed them side by side with custom-made reliquaries, shrines, frames and icon diadems (e.g. Кізлова 2008, 39–43; Ковалева 2011, 230–238; Лыганова 2012, 389–401; Легенда, Лось 2013, 163, 166, 172, 177–178, 185).

This tradition was determined not only by internal Church rules but also by state policy (for example, in 1722 the Most Holy Governing Synod of the Russian Empire issued a decree on the removal of votive offerings from icons and the use of these items for Church needs;¹ the decree also covered the Ukrainian lands that were part of the empire).

The *research aim* of this paper is to compare, for the first time in Ukrainian historiography, the role of votive crafts in pre-Soviet and post-Soviet Ukraine.

This refers to the *research objectives*, such as a comparison of:

- a) the variety of votive offerings;
- b) the variety of techniques and materials;
- c) the social background of the craftspeople.

The paper is based on the *principle* of historicism, and *methods* such as synthesis, analysis, generalisation, and the retrospective and comparative historical method.

1. The role of votive crafts in pre-Soviet Ukraine

Since the 17th century, information has appeared in various sources about votive offerings made of silver or gold to be hung near shrines or icons. This includes images of human torsos, heads, legs, hands, teeth, lungs or chests, lips, hearts, eyes, ears, tongues, stomachs, human figures (including children of any age, and adults), and animal figures (mainly cows, horses and goats) (e.g. Кізлова 2008, 39–43; Ковалева 2011, 230–238; Лыганова 2012, 389–401; Легенда, Лось 2013, 163, 166, 172, 177–178, 185).

In the 17th and early 18th centuries, there is, for example, a mention in a work by Theodosius Sophonovych (mid-17th century) of a silver hand brought

¹ Генваря 19. Синодский. Об отобрании в церковную казну привесок и об употреблении оных на церковные потребности. № 3888. *Полное собрание законов Российской империи*. Т. VI (1720–1722). Санкт-Петербург, 1831, 485–486.

to the holy relics of St Barbara in the Gold-Domed Monastery of St Michael in Kyiv (Софонович 1992, 261).

In the collection of the Museum of Historical Treasures of Ukraine, the oldest is a votive offering dated to 1664 with an image of St Barbara (Ковалева 2011, 231).

A silver hand and a leg with dates of 1684 and 1687 respectively, preserved and donated to the miraculous icon of Theotokos Reshnivska, are famous in the Ternopil region (Духовне відродження, 16).

Klyment Zinoviiv, in his poem 'О золотаряхъ' (About the Jewellers) (late 17th or early 18th century), glorified jewellers for everything they could do, including making crowns and hands (possibly votive offerings) for icons (Зіновіїв 1971, 69).

After the mentioned synodal decree of 1722, the Orthodox clergy did not stop accepting the usual kind of votive pendants, so the tradition of making special votive offerings did not stop.

There is confirmed evidence from the 18th to the early 20th century of various techniques used to make and decorate these votive offerings: casting, chasing, stamping, engraving, pin-hole punching, gilding (e.g. Власенко, Парасочка 2019; Ковалева 2011; Коцюбинська 1930; Лыганова 2012; Степаненко 2012; Тищенко 1992; Р.М. 1984), varnishing,² etc.

The holes for fixing votive offerings next to an icon or relics were probably sometimes (e.g. Fig. 1) made at the church, because they are made less carefully than is generally typical for a craftsman.

Fig. 1. Votive offerings with untidy holes³

There are specimens from the Pryluky collection of Y. Ryzhenko in the modern museum collection of votive offerings in the Poltava Museum of Local Lore which differ in technique and stylistic features from others. The figures are embossed in high relief, with a clear elaboration of facial features and clothing

² *Вотивні таблички-привіски*. URL: <https://cutt.ly/qIppSQO>

³ Фонди Національного заповідника 'Киево-Печерська лавра', КПЛ-М 4320; КПЛ-М 7146; КПЛ-М 7201; КПЛ-М 7202; КПЛ-М 7280; КПЛ-М 7437.

details, they have wavy embossed edges, and inscriptions made with a needle punch in one style. This is evidence of an experienced hand, although the plates have no craftsman's mark (Власенко, Парасочка 2019, 433).

Some votive offerings in the collection of the Kyiv-Pechersk Lavra National Preserve were made by the same person.⁴ The most similar examples are the votive offerings given 'for the aching head of the servant of God ...' (Fig. 2).

Fig. 2. Votive offerings made: 'For the aching head of the servant of God ...'. 1. Poltava Museum of Local Lore, ПКМБК 2848, М 58 (Власенко, Харченко 2020, с. 8). 2. Kyiv-Pechersk Lavra National Preserve⁵

The next votive offering⁶ is a clear example of an inscription being corrected independently of the original jeweller, because the later inscription differs very much from the previous one (Fig. 3).

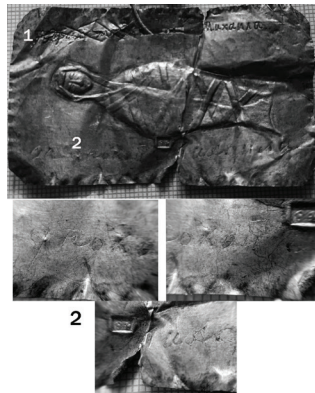

Figure 3. A votive offering with 'For the health of ...' changed to 'For the repose of the soul of ...'. 1. О здрав'ї мл. Михаїла;⁷ 2. За упокой Михаїла⁸

⁴ Фонди Національного заповідника 'Києво-Печерська лавра', КПЛ-М515; КПЛ-М 590; КПЛ-М 611; КПЛ-М 614; КПЛ-М 615; КПЛ-М 692; КПЛ-М 713; КПЛ-М 730.

⁵ Фонди Національного заповідника 'Києво-Печерська лавра', КПЛ-М 713.

⁶ Фонди Національного заповідника 'Києво-Печерська лавра', КПЛ-М 599.

⁷ 'For the health of baby Michael.'

⁸ 'For the repose of the soul of Michael.'

Therefore, it is possible to claim that some inscriptions could have been applied separately from the manufacture of the votive pendant itself.

In general, most votive offerings were made for mass buyers, so they are serial in nature (only the signatures were engraved for a particular person), but some are individual artistic solutions, and may have been made to order (Власенко, Парасочка 2019, 433). Votive offerings with images of two or more people and their names (e.g. Fig. 4, and some other items from the Kyiv-Pechersk Lavra National Preserve⁹) are examples of custom-made votive offerings.

Figure 4. A votive offering made: ‘За исцѣленіе вѣхъ болѣзнь раби божія Матрони и чади ея младенцовъ Марию Никифора Иоанна’¹⁰

The most popular material for the production of metal votive offerings was silver of any kind (Власенко, Парасочка 2019, 432). Other materials include copper (Михайлова, Бурківська 2011, 17–18), silver-plated copper (Тищенко 1992, 143; Р.М. 1984, 3934), silver-plated brass (Бендюк 2003, 82), and other kinds of metal¹¹ and gold (Омелянчук 2020). Sometimes silver or other votive offerings were gilded.¹²

The production of votive offerings was widespread in various regions of Ukraine in the late 17th to the early 20th century.

In the 1910s, F. Volkov admitted that folk jewellers had not yet disappeared, despite the strong competition from factory production, largely due to the manu-

⁹ Фонди Національного заповідника ‘Києво-Печерська лавра’, КПЛ-М 694.

¹⁰ ‘For the healing of the sick servants of God Matrona and her children the infants Mary, Nicephorus, John’ (Фонди Національного заповідника ‘Києво-Печерська лавра’, КПЛ-М 615).

¹¹ For example: Фонди Національного заповідника ‘Києво-Печерська лавра’, КПЛ-М 8236; КПЛ-М 8237.

¹² For example: Фонди Національного заповідника ‘Києво-Печерська лавра’, КПЛ-М 635; КПЛ-М 7439; КПЛ-М 7440.

facture of items for the Church's needs, such as cladding for icons and votive offerings (Волков 1916, 487).

Works by Ukrainian craftsmen in the late 19th and early 20th centuries are well represented by the production of the firm of the famous Kyiv jeweller Yosyp Rebenok. He had his own company for the manufacture of objects made of precious metals, including sacred items made to a high professional standard: votive pendants with images of saints, and parts of the human body (Ковалева 2011, 237). In the town of Nizhyn, in addition to other kinds of jewellery, votive offerings were made by various craftspeople (Спаський 1970, 44), but primarily by the Platsindar family of Greek origin (three generations of the family were involved in the craft). Vasyl Platsindar was a fine master craftsman, and many of his works were manufactured for the Nizhyn convent, and particularly for the Greek Church (Спаська 2015, 542). So some of the makers of votive offerings were famous jewellers.

Kateryna, the sister of Vasyl Platsindar, and his wife Motrona Savulenko, were both jewellers. Kateryna helped her older brother in the jewellery workshop ever since her childhood (Спаська 2015, с. 542). Therefore, the craftspeople who made votive offerings were not only men.

One important centre for the production of votive pendants in the second half of the 19th century was Zolotonosha (Власенко, Парасочка 2019, 431; Степаненко).

It is also possible to trace clearly the production of votive offerings in Starodub (Пущко 2007–2008, 155–158), Putyvl,¹³ and both professional and folk workshops in various localities in the Katerynoslav and Poltava provinces (Степаненко, Степаненко 2012, 13–15). The Museum of Historical Treasures of Ukraine has many works by craftsmen from Odessa and Zhytomyr in its collection (Ковалева 2011, 237).

Mykola Bendyuk, an artist-restorer at the State Historical and Cultural Reserve of Ostroh, and an art critic, historian and collector, suggests that in the 19th century votive offerings were also made in Ostroh (Бендюк 2009, 62).

In 1927 and 1928, Pavlo Zholtovsky, under the scientific supervision of Stefan Taranushenko, studied the theme 'Votive pendants as monuments of art in Ukrainian metal sculpture', the aim of which was to identify the genesis and development of forms of Ukrainian votive offerings (mostly from the Volyn' region). However, in 1928 the candidacy of Pavlo Zholtovsky for admission to graduate school was rejected due to his lack of a higher education. In 1933, he was arrested for political reasons (Іваненко 2014, 70).

¹³ *Вотивні таблички-привіски*. URL: <https://cutt.ly/qJppSQQ>

The Jew Zeylik Faingold, who lived in Kamianets-Podilsky in the early 20th century, manufactured not only ordinary jewellery but also Judaic sacral objects and silver votive offerings for Christian believers (Коцюбинська 1930, 87). This indicates that some votive offerings were made by non-Christians.

In the pre-Soviet period, specially made votive offerings were most common (e.g. Table 1) among small offerings, mainly rings and earrings, pectoral crosses, brooches, and turquoise, coral or pearl beads (e.g. Кізлова 2008, 39–43; Ковалева 2011, 230–238; Лыганова 2012, 389–401; Легенда, Лось 2013, 163, 166, 172, 177–178, 185).

Table 1

The variety of silver votive offerings according to the inventories of the Gold-Domed Monastery of St Michael in Kyiv (first half of the 19th century) (Кізлова 2010, 103–104)

	Number
Torsos	2,478 (48%)
Legs	750 (14,55%)
Eyes	709 (13,75%)
Hands	421 (8,17%)
Heads	240 (4,65%)
Hearts	199 (3,86%)
Figures of swaddling babies	96 (1,86%)
Chests	72 (1,4%)
<i>Other</i>	206 (4%)
Total	5,156 (100%)

2. The role of votive crafts in post-Soviet Ukraine

In the immediate post-Soviet period and today, some believers in Ukraine bring to worshipped sacred objects silver or gold pectoral crosses and icons with or without gems, other kinds of jewellery and bijouterie (chains, rings and earrings, brooches, beads made from any material including plastic, bracelets and pendants), medals, watches and pocket watches,¹⁴ but not specially made vo-

¹⁴ For example: *11 чудотворних ікон України. Історія знайдення та прославлення святинь* (оновлено), 2017. URL: <https://cutt.ly/7IoBctv>; *Зцілення молитвою. Історія дев'яти чудотворних ікон Львова та Львівщини*, 2021. URL: <https://cutt.ly/Nlh63Kм>; Матлашенко, Хмільовський 2011; *Вотивні таблички-привіски*. URL: <https://cutt.ly/qIppSQO>; *Образ Волинської Богоматері, перед яким підносять молитви уже 6 століть: чудотворна Межирицька “Життєподательниця”*, 2021. <https://cutt.ly/NiOBlijQ>;

tive offerings, unlike, for example, Greece where the votive craft has developed continuously and votive offerings (*tamata*) are still made in local workshops, although the large pilgrimage centres are supplied by Athens workshops (Хандакá 2006, 45).

So far, only one exception has been found, in Svyatohirsk Dormition Lavra. In the early 2000s, an influential person had a hand cast from gold, which was suspended from the icon of the Three-Handed Theotokos. The man claimed that after praying before this icon, and anointing with oil from its lamp, his hands were completely healed from a skin disease.¹⁵ This ‘influential person’ probably had the possibility to visit some sacred places in Greece (maybe Mount Athos) and see examples of traditional votive offerings there.

At the same time, some revered icons still have pre-Soviet votive offerings, primarily in the shape of hearts, legs and arms.¹⁶ Everybody can observe and rethink these offerings.

There are some contemporary heart-shaped pendants besides votive hearts dating from the 19th and early 20th century on the Derevnianska Greek Catholic icon of Our Lady of Sorrows in Lviv (Березовська 2015), so some believers try to revive tradition by means of existing jewellery.

Fieldwork by researchers in Orthodox Bulgaria has confirmed that ‘classic’ ex-votos have also no longer been made there or donated since the period of socialism. Today, people leave gold and silver chains, wrist watches, rings and earrings in some Bulgarian churches as a token of gratitude or as a request (Мишкова, Минчева, Ракшиева 2016, 35–36). In post-socialist Catholic Poland, on

Молченська чудотворна ікона Божої Матері, 2015. URL: <https://cutt.ly/LIdPAYe>; Про чудотворні ікони Божої Матері, яким віруючі зможуть вклонитися в День Хрещення Русі. 2021. URL: <https://cutt.ly/QIh6FxB>; Справжня ікона – завжди творчість у Христі. URL: <https://ikona.ua/category/miracle-icons-uk/>; Справжня ікона – завжди творчість у Христі. URL: <https://ikona.ua/category/miracle-icons-uk/page/2/>; Чудотворна ікона Іверської Божої Матері “Кіровське чудо” прибула до обласного центру, 2019. URL: <https://cutt.ly/YIh6rLI>; Чудотворні ікони УГКЦ. URL: <https://pilgrimage.in.ua/category/chudotvorni-ikony-uhkts/>

¹⁵ Ікона Богородиці “Троєручця” в Святогірському чоловічому монастирі. URL: <https://ikona.ua/miracle-icons-uk/2608/>

¹⁶ “Духовне відродження нашого краю: Чудотворні ікони Божої Матері Тернопілля” в рамках проекту - ініціативи “Громада і місто”. 3, 26. URL: <https://cutt.ly/nIjqHPo>; Зуїлення молитвою. Історія дев’яти чудотворних ікон Львова та Львівщини, 2021. URL: <https://cutt.ly/NIh63Km>; <https://cutt.ly/nIjqHPo>; Туринківська чудотворна ікона Христа Спасителя. URL: <https://pilgrimage.in.ua/hrysta-spasytelya/>; Чудотворна ікона Божої Матері “Барська”, село Дачное Одеської області. URL: <https://cutt.ly/VIjqRvI>; Чудотворна Ікона Божої Матері Тернопільської. URL: <https://uapc.te.ua/chudotvorna-ikona-bozhoi-materi-ternopilskoi/>

the other hand, it is possible to buy various votive offerings today,¹⁷ including some made in Poland.¹⁸

Conclusion

A significant difference between the pre-Soviet and the post-Soviet period regarding the practice of bringing votive offerings to worshipped sacred objects has been revealed. In the first case, even when the corresponding legal restrictions entered into force, craftspeople did not stop making a wide variety of specialised products to donate. On the other hand, in the second case, despite the absence of any external pressures, the opportunity to see examples from previous eras in Ukraine and abroad, as well as modern votive pendants from various countries, jewellers did not use properly the opportunity to create special votive offerings.

In the pre-Soviet period, specially made votive offerings prevailed over other small offerings. In the post-Soviet period, believers have been bringing only pectoral crosses and icons, decorative jewellery, beads and watches, with a few exceptions.

It is possible to argue that the votive tradition in Ukraine waned in the Soviet period, and has only partially revived, but not to the level of the special craft that was previously widespread in jewellery workshops of various standards in both urban and rural communities.

The transformation of this tradition under Soviet rule needs further thorough investigation, taking into account the gradual entry of Ukraine into the USSR.

References

- Бендюк 2003 – Микола Миколайович Бендюк. Розвиток золотарства з XVII ст. на прикладі окладу ікони “Богородиці Одигітрії” з Межиріцького монастиря. В: *Волинська ікона: дослідження та реставрація: матеріали X між нар. наук. конф.: (17–19 вересня 2003)*. Луцьк, с. 80–82.
- Бендюк 2009 – Микола Миколайович Бендюк. *Золотарство Острожчини*. Острог.
- Березовська 2015 – Ірина Березовська. “Пречистому образу Твоєму поклоняємося”. Десять чудотворних львівських ікон, молитви перед якими творили справжні дива. *Львівська пошта*, 39–40 (1650–1651), четвер, 9 квітня [retrieved 2022-05-10], <https://www.lvivpost.net/suspilstvo/n/29650>
- Власенко, Парасочка 2019 – Ірина Олексіївна Власенко, Олександра Григорівна Парасочка. Вотивні підвіски-таблички у колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. В: *Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: збірник наукових статей*. Полтава: Арбуз, с. 430–436, X.

¹⁷ *Wota dziękczynne*. URL: <https://www.sklepzdewocjonaliami.pl/40-wota-dziekczynne>; *Wota błagalne i dziękczynne. Dostępność w magazynie*. URL: <https://cutt.ly/MIoBb85>; *Wotum srebrne*. URL: <https://cutt.ly/RIoBmkI>

¹⁸ *Wotum srebrne*. URL: <https://e-liturgia.pl/sprzet-liturgiczny/wotum-srebrne>

- Власенко, Харченко 2020 – Ірина Олексіївна Власенко, Сергій Володимирович Харченко. *Онлайн-альбом “Вотивні привіски-таблички до ікон” з колекції церковних старожитностей Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського*. Полтава.
- Волков 1916 – Федор Кондратьевич Волков. *Этнографические особенности украинского народа. Украинский народ в его прошлом и настоящем*, Т. 2. Петроград: Общественная польза, с. 455–647.
- Духовне відродження – “Духовне відродження нашого краю: Чудотворні ікони Божої Матері Тернопілля” в рамках проекту-ініціативи “Громада і місто” [retrieved 2022-05-10], <http://www.gromada-i-misto.org/materials/icon-story/Icon-print.pdf>
- Зіновіїв 1971 – Климентій Зіновіїв. *Вірує. Приповісті посполиті* / Підг. тексту І. П. Чепіги. Київ: Наукова думка.
- Іваненко 2014 – Світлана Олександрівна Іваненко “Куточок біля науки” (харківський період наукової діяльності Павла Жолтовського). *Актуальні питання гуманітарних наук*, 10, 68–74.
- Кізлова 2008 – Антоніна Анатоліївна Кізлова. Дари богомольців до ікони Успіння Богородиці в Києво-Печерській лаврі: використання у 20–50-х рр. XIX ст. В: *Могилянські читання 2008*, с. 39–43.
- Кізлова 2010 – Антоніна Анатоліївна Кізлова. *Православні святині Києва у духовному та суспільному житті киян (кінець XVIII – перші десятиліття XX ст.)*. [Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук]. Київ.
- Ковалева 2011 – Наталія Миколаївна Ковалева. *Вотуми у зібранні Музею історичних коштовностей України*. В: *Музейні читання. Матеріали наукової конференції “Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки”*. Київ, Музей історичних коштовностей України, 15–17 листопада 2010. Київ, с. 230–238.
- Коцюбинська 1930 – Наталя Антонівна Коцюбинська. *Дещо про кам’янецьких срібників. Україна*, 41, 85–89.
- Лыганова 2012 – Любовь Андреевна Лыганова. *Традиция вотивных подношений у греков Украины*. В: *Этнография Крыма XIX–XXI вв. и современные этнокультурные процессы: Материалы и исследования*, 3, 389–401. Симферополь.
- Легенда – *Легенда про Вірменську ікону* [retrieved 2022-05-10], <https://cutt.ly/LUC0sFm>
- Лось 2013 – Валентина Едуардівна Лось. *Уніатська Церква на Правобережній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.: організаційна структура та культурно-релігійний аспект*. Київ: НБУВ.
- Матлашенко, Хмільовський 2011 – Наталя Віленівна Матлашенко, Микола Андрійович Хмільовський. *Короновані ікони Львова*. В: *Релігійне краєзнавство*. [Online]. Available at: https://risu.ua/koronovani-ikoni-lvova_n45274
- Михайлова, Бурківська 2011 – Рада Дмитрівна Михайлова, Любов Володимирівна Бурківська. *Вотиви в релігійному мистецтві Галицько-Волинської Русі. Збірник наукових праць: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*, 17 (2), 14–18.
- Мишкова, Минчева, Ракшиєва 2016 – Иглика Мишкова, Елка Минчева, Светла Ракшиєва. *Вотиви. Каталог на изложбата “Вотиви”* (1 листопада 2016 – 1 лютого 2017). Национален етнографски музей, София. София: Гутенберг.
- Омелянчук 2020 – Вікторія Омелянчук. *“Дякувати Богу”, або загадкові скарби Житомирського музею* [retrieved 2022-05-10], <https://cutt.ly/glyyKGv>
- Пуцко 2007–2008 – Василь Григорович Пуцко. *Стародубські вотуми. Скарбниця української культури: Збірник наукових праць*, 10, 155–158. Чернівці.
- Р. М. 1984 – Р. М. Ювелірне мистецтво. В: *Енциклопедія українознавства*. Словникова частина (ЕУ-ІІ), 10, с. 3924–3927. Париж, Нью-Йорк.
- Софонович 1992 – Феодосій Софонович. *Повість о преславных чудах святой великомученицы Варвары*. В: Софонович Ф. *Хроніка з літописців стародавніх*. Київ: Наукова думка.

- Спаська 2015 – Євгенія Юрїївна Спаська. До історії ніжинського золотарства (XIX ст.). В: *Народознавчі та мистецтвознавчі праці Євгенії Спаської* / [голов. ред. Г. Скрипник]. Київ: Вид. ІМФЕ, с. 539–554.
- Спаський 1970 – Іван Георгійович Спаський. *Дукати і дукачі України: історико-нумізматичне дослідження*. Київ: Наукова думка.
- Степаненко – Наталя Олексіївна Степаненко. *Вотуми у зібранні Дніпропетровського історичного музею* [retrieved 2022-05-10], <http://www.museum.dp.ua/article0185-2.html>
- Степаненко 2012 – Наталя Олексіївна Степаненко. Вотуми у зібранні Дніпропетровського історичного музею імені Д. І. Яворницького: вивчення, історія формування колекції, склад, побутування. *Ex voto. Вотуми у зібранні Дніпропетровського історичного музею*. Дніпропетровськ: Арт-Прес., с. 7–15.
- Тищенко 1992 – Олександр Романович Тищенко. *Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII–XVIII ст.)*: навч. посіб. для студ. вузів мистецтв та культури. Київ: Либідь.
- Handaka 2006 – Σοφία Χανδακά. *Λατρείας Τάματα* = Sophia Handaka. Tokens of Worship (with a Text of P. Rivellis and Photographs of M. Houlaki). Αθήνα: Μουσείο Μπενακη.

Antonina Kizlova, Natalya Onoprienko

CHRISTIAN VOTIVE CRAFTS IN PRE-SOVIET AND POST-SOVIET UKRAINE

Summary

Small votive offerings, such as metal or wax figures or various pieces of fine jewellery, are a common way to venerate Christian sacred objects (Catholic, Orthodox, Greek Catholic or Armenian). Countless believers from different social backgrounds placed them side by side with specially made reliquaries, shrines, frames and icon diadems. This tradition was determined not only by internal Church rules but also by state policy (for example, in 1722 the Most Holy Governing Synod of the Russian Empire issued a decree on the removal of votive offerings from icons and the use of these items for the Church's needs. This decree also came into effect in the Ukrainian lands that were part of the empire).

The research aim of this paper is to compare, for the first time in Ukrainian historiography, the role of votive crafts in pre-Soviet and post-Soviet Ukraine.

The paper is based on the principle of historicism, synthesis, analysis, generalisation, and retrospective and comparative historical methods.

Since the 17th century, information has appeared in various sources about votive offerings specially made from silver or gold to be hung beside shrines or icons. This refers to images of body parts and visceral organs, or human or animal figures. Evidence of the techniques used to make and decorate these votive offerings (casting, chasing, stamping, engraving, gilding, etc) from the 18th to the early 20th century has been confirmed. The craftspeople were both men

and women, and worked in urban and rural communities. Some were famous jewellers. In the pre-Soviet period, specially made votive offerings prevailed over other small offerings. In the post-Soviet period, believers have been bringing only pectoral crosses and icons, decorative jewellery, beads and watches, with a few exceptions.

It is possible to argue that the votive tradition in Ukraine waned in the Soviet period, and has only partially revived, but not at the level of the special craft that was previously widespread in jewellery workshops of various levels in urban and rural communities. The transformation of this tradition under Soviet rule needs further thorough investigation, taking into account the gradual entry of Ukraine into the USSR.